

Una forma verbal normativament desconsiderada (I)

Josep Ruaix i Vinyet

Des de l'any 1987¹ hem anat explicant que existeix una forma verbal que Pompeu Fabra va considerar inadmissible i, per tant, no inclogué en els seus paradigmes de conjugació, tot i que, essent la forma etimològica i havent-se conservat ben viva tant en la llengua oral com en l'escripta, s'hauria d'admetre normativament. Aquesta explicació la vam fer *in extenso* l'any 1994² i la deixàrem didàcticament estructurada en 1998 i en el 2007³. Es pot formular així:

En una sèrie de verbs de radical velaritzat —els terminats en *ure* (menys *viure* i compostos), en *dre* (incloent-hi *valer* o *valdre*), els verbs *estar* i *venir*, i parcialment el verb *ser*—, la primera persona del plural de l'imperatiu es pot fer igual que la persona homònima del present d'indicatiu —és a dir, sense posar entre el radical i la desinença del verb el fonema velar representat pel dígraf *gu*— o bé igual que la persona homònima del present de subjuntiu —és a dir, amb

l'esmentat fonema velar—. És més, la primera solució hauria de tenir la preferència.

Aquesta proposta ja ha estat recollida per diversos tractadistes i llibres d'estil⁴, però no per dues obres que, al nostre entendre, ho haurien d'haver fet: la *Gramàtica del català contemporani* (Barcelona 2008)⁵ i la GIEC⁶ (Barcelona 2016), ja que la primera és precisament una gramàtica descriptiva —i, per tant, hauria de descriure la realitat lingüística, prescindint de si és admesa per la normativa o no—, i la segona, si bé té una finalitat normativa, sol partir també de la descripció.

Per això oferim en aquest article⁷ la llista (no exhaustiva, però bastant àmplia) dels verbs afectats, acompanyats d'exemples d'ús literari o popular. I insistim que aquest ús és etimològic, tradicional, amb paral·lels en francès i en italià (i no, en canvi, en castellà)⁸, mentre

¹ Amb la publicació de la tercera edició del nostre manual *El català / 2*.

² En les nostres *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 1*, p. 129-133.

³ Respectivament, en la primera i la segona edicions del nostre manual *Català complet / 2 (CC/2)*, p. 176-177.

⁴ Val a dir que ja havia parlat d'aquesta qüestió el gramàtic Albert Jané (article dins *Avui* del 9-4-1985). Ara bé, ell interpretava que les formes no velaritzades no corresponien a l'imperatiu sinó al present d'indicatiu i, així, admetia com a col·loquials les que no anaven seguides de pronom feble (exemple seu: *Encenem el foc i seiem una estona*) però considerava inadmissibles les que anaven seguides de pronom feble (*Encenem-lo i seiem-hi al voltant*). Semblantment, altres autors limiten la nostra proposta al nivell col·loquial, mentre que, ben mirat, hi ha sòlids arguments per a admetre tal formes, i fins i tot preferir-les, com hem dit, en tots els nivells de llenguatge.

⁵ Anecdòticament, podem recordar que el seu director, Joan Solà, ens va encarregar la correcció de les compaginades dels tres volums que constitueixen aquesta obra, encàrrec que vam complir. Doncs bé, després d'una reunió de treball, ell, algú altre i el qui signa vam anar a dinar junts. En arribar al restaurant, Solà va dir: «Seiem!», i el qui signa li va fer: «T'has fixat en el que acabes de dir? És una forma no normativa, però usada per tu mateix. Per tant, l'hauries d'incloure en la gramàtica.» Malauradament, com que aquesta ja estava muntada, no s'hi podien fer grans canvis, i per això la nostra observació no hi va tenir reflex.

⁶ És a dir, la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, obra de la qual el signant va corregir vint-i-cinc volums, entre ells el novè, «La flexió verbal», i deia als responsables (en data 22-10-2014): «A propòsit de la forma *beguem*, corresponent a la persona 4 [i que es troba a la p. 223 de la GIEC ja editada], jo ja fa temps que explico que s'haurien d'admetre, per raons de molt pes, una sèrie de formes no velaritzades», i els donava les referències bibliogràfiques adients. No sabem per què, aquest advertiment no es va reflectir en l'obra.

⁷ Per exigències del disseny de la revista, ens veiem obligats a repartir-lo en més d'un número.

⁸ Concretament, la forma de 1a pers. del pl. de l'imperatiu, el francès la pren del present d'indicatiu —p. e., en el v. *boire*, *buvons*, de (*nous*) *buvons*, i no pas del pres. de subj. (*que nous*) *buvions*—; l'italià la pren del pres. de subj., però coincidint amb el pres. d'ind. (p. e., en el v. *bere*, *beviamo*), i el cast. la pren del pres. de subj. (p. e. en el v. *beber*, *bebamos*) i no del pres. d'ind. (*bebemos*). Aquestes tres llengües no han fet la velarització dels radicals dels verbs que estudiem.

que les formes alternatives (les úniques admeses des de Fabra⁹ per la normativa oficial) són analògiques, sobrevingudes —concretament, a partir dels verbs *dir* i *dur*, en els quals sí que la forma velaritzada (*diguem*, *duguem*) és etimològica—. Com de costum, donem la referència bibliogràfica dels exemples de manera sumària, per no allargar-nos:

abstenir-se (vegeu *tenir*)

aprendre (vegeu *prendre*)

atendre

• *Jesucrist nos instrueix que atenam a l'exemple que ell nos ha donat e mostrat* (B. Oliver, *Excitatori...*, col·l. Els nostres clàssics [ENC], p. 174). Aquest exemple de principis del segle xv ens demostra que antigament el subjuntiu del v. *atendre* era sense velaritzar. Per això podem imaginar un exemple modern en imperatiu com el següent: **Atenem** bé els nostres clients; així tornaran.

atenir-se (vegeu *tenir*)

beure

• *La III manera de caure és per corporal conversació, quan la persona vol satisfer al cors per plaers de menjar, de beure, dient tot dia: «Mengam moltó», o «Si poria haver polles!»; o «Bevem vin vermell», o «Si podia haver vin blanch!»* (St. V. Ferrer, *Sermons*, ENC, vol. III, p. 18; exemple del s. xiv-xv que demostra que la forma no velaritzada és la tradicional).

• *Ara mengem i bevem com a germans!* (Verdaguer, OC, p. 1431).

• *La malvasia! Ja la tenim! Bevem! En tot l'Artaqui no n'hi ha de més pura* (Guimerà, OC 1, p. 938).

• *Tristany, bevem, doncs, ara?* (Maragall, OC 1, p. 170).

• —**Bevem**—digué l'altre. —**Bevem** i parlem—va contestar-li l'admirador ... (S. Rusiñol, OC 1, p. 244-245) / —*Vol veure qui beurà més?* —**Bevem** (*ib.*, p. 488).

• *Ala!, bevem!* (A. Ruiz i Pablo, *Del cor de la terra*, p. 185).

• *Porta el vi vell; arran de freu és dolça / la palma escassa. —Cobrim d'alga i molsa / cossos i mots, bevem!* (Foix, *Sol, i de dol*, MOLC, Antol., p. 63).

• *Au bevem!* (Sagarra, OC, vol. 16, ed. Garolera, p. 147) / *Bevem a la salut del rei d'Espanya!* (*ib.*, p. 148) / *I és clar! Però bevem una miqueta. / Senyor predicador, vaja un tragueta!* (*ib.*, p. 231).

• *Mengem i bevem que demà morirem* (*Dicc. cast.-cat.* d'Enciclopèdia C., s. v. *vida*).

• [...] *no ens malbaratem, doncs, aquest legítim orgull per culpa d'una designació confusionària com és el mot «cava», i bevem sempre xampany a honor de la pàtria nostra i en homenatge als xampanyers que han estat i són la glòria de Sant Sadurn d'Anoia* (J. Miracle, *Seguint la petja de P. Fabra*, p. 242).

• *Enlaire, companys, doncs, la vernatxa! / Bevem-la, a la salut de tots, / i puix que evoquem el vell llinatge / trobem-nos uns, galejant els mots* (P. Català i Roca, *Veus seculars*, p. 86).

• *La temible crisi ha trobat una manera de ser compartida amb entusiasme. «Bevem-nos una Recessió?» s'ha convertit en moda* (J. M. Espinàs, article dins *Avui*, 26-3-1993).

• *En Wolf alçà el got: —Bevem també per André Normil! Salvem els pintors!* (T. d'Arenys, *El quadern d'Agnès Solà*, p. 271).

• *Si ells no en volen [de cava català], bevem-ne nosaltres* (*Regió7*, 18-12-2004, p. 31).

• *Mengem i bevem* (sentit a dir sovint).

En canvi, en un doblatge televisiu vam sentir a dir «Beguem!», i va sonar-nos malament; i és que, com anem veient, en realitat es tracta d'una forma ultracorrec, ja que la normativa fabriana en aquesta qüestió, com intentem demostrar, és deficient.

capténir-se (vegeu *tenir*)

cloure

• **Concloem**: *la qüestió tal ...* (d'un original).

compondre (vegeu *pondre*)

coure

• **Coem-lo** *aquí?* (Guimerà, OC 1, p. 554).

• *Agafem la carn i coem-la* (sentit a dir).

En canvi, trobem alguna versió bíblica de Gn 11,3 que diu: «Som-hi, fem maons i coquem-los al foc», que més aviat és un hiperpurisme; per contra, notem que la mateixa versió diu *som-hi*, no *siguem-hi*.

creure

• ... *però sí una ègloga que tal volta, creiem-ho així, ha donat ombra a les figures preclars [sic] de ...* (S. Rusiñol, OC 1, p. 158).

• *I, per últim, recordem-nos que «Déu ho és de vius i*

⁹ En les seves *Converses filològiques* (ed. a cura de S. Pey, Barcelona 1954), núm. 155, deia: «En l'imperatiu, la primera persona del plural és sempre igual a la primera persona del plural del subjuntiu: si diem *prenguem* en el subjuntiu, direm *prenguem* en l'imperatiu.» Vegeu també els núm. 140 (on posa l'exemple «*escriguem*»), 159 (on posa els ex. «*beguem-ne més*», «*prenguem-ne*», «*resolguem-ho*» i «*ajaguem-nos-hi*»), 161, 153 i 154 (on afegeix els ex. «*entenguem*», «*creguem*» i «*vinguem*»). És estrany que el Mestre, tan observador del francès, en aquest cas no tingués en compte la norma d'aquesta llengua, com també que no s'adonés de l'ús tradicional, popular i literari, en l'imperatiu, de les formes sense velaritzar i coincidents amb l'indicatiu, ús que en el seu temps persistia fortament (com persisteix avui), i que donés massa abast al canvi morfològic esdevingut per analogia durant l'Edat Mitjana en el subjuntiu (*cf. ib.*, núm. 162). Potser endut pel seu esperit d'ordre, va constrènyer la realitat, encotillant-la en una regla mecànica. En la seva gramàtica pòstuma (Barcelona 1956, *cf.* núm. 56) continuava amb la mateixa actitud.

no de morts». *Estimem-lo i creiem en ell a fi que ens pugui comunicar la vida veritable* (J. Castellet, *Semper reformanda*, p. 253).

descompondre (vegeu pondre)

deure

• *Preýcant sent Pere, alscuns començaren a moure qüestions sens profit algú. E sent Pere dix-los: «Lo temps és breu e **devem-nos** més recordar del juý de Déu que no de qüestions e, per tal, abans de totes coses, nos és ops que sapiam ço que havem a ffer per guanyar la vida perdurable»* (Arnau de Lieja, *Recull d'exemples...*, ENC, vol. II, p. 69; text de la primera meitat del s. XIV que demostra que la forma no velaritzada és la tradicional).

emprendre (vegeu prendre)

encendre

• **Encenem** les antorxes¹⁰ al vent / que rossegi la flama, / com el foc que s'encén / en el cor del qui ama (Eduard Junyent, *Poesia*, p. 98) / **Encenem** la flama viva / del gresol que s'apagà (*ib.*, p. 99).

• **Encenem-li** un ciri (J. M. Ballarín, *Francesco*, p. 129).

• **Encenem-lo?** (referint-se a un ciri, sentit a dir al rector d'una parròquia de Manresa, 23-4-1995).

• *Per tant, germans, ajuntem-nos a ell; pensem en el fervor de la seva vida, l'amor del seu cor, i **encenem-nos** així i cremem* (*Docs. d'Esgl.*, núm. 1053, febrer 2015, p. 121).

¹⁰ Nom admès pel *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB).

AVIS

Hem de fer unes observacions sobre el nostre treball «Curiositat sintàctica» (*LLENGUA NACIONAL*, núm. 119, p. 26-32).

A. Per problemes en el procés de correcció, hi van aparèixer una sèrie d'errates de poca importància.

B. Sí que val la pena d'advertir dues errates: p. 28, nota 10, deia «Barcelona 1868» per «Barcelona 1968»; p. 31, 1ª col., 3ª línia, deia «*Jesús s'exclou*» per «*Simó s'exclou*».

C. A la p. 27, nota 7, per simplicitat val més suprimir-hi els exemples segon i cinquè.

D. A la p. 31, primera columna, com a primer (per ordre cronològic) dels «Altres exemples recollits a l'atzar», s'hi podria posar el següent: «*Consagrats com estam a l'enaltiment [...] de la nostra estimadíssima llengua catalana, si ara no trèyem cara per ella, [...] ens tendriem **nosaltres meteys** per traydors a la nostra santa causa [...]* (A. M. Alcover, «Questions de llengua y literatura catalana», dins *Bolletí del Diccionari...*, núm. 15, abril-oct. de 1903, p. 209).» I a la segona columna, després de l'exemple núm. 7, seria oportú d'afegir-hi el següent: «8. [Exemples d'obres normatives o paranormatives] *Lesió que una persona es causa **ella mateixa*** (DIEC2, s. v. *autolesió*) / *Capacitat que té un giny, com ara un míssil, un coet, etc., de propulsar-se **ell mateix*** (*ib.*, s. v. *autopropulsió*) / *Sistema de servei d'un establiment en què el client es proveeix **ell mateix*** (*ib.*, s. v. *autoservei*) / *Declarar judicialment que (una persona) és impedida de governar-se **ella mateixa**, per causa de malaltia o deficiència persistent ...* (*ib.*, s. v. *incapacitar*) / *Tractament psiquiàtric consistent a fer que el pacient redacti els seus problemes i així es deslliuri **ell mateix** dels complexos mentals* (*Dicc. enciclopèdic de medicina*, s. v. *autocatarsi*). Exemples bastant clars de neutralització entre S i CD.»